

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՌՈՄԻԿԻ

**ԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱԿԱՆ ԵՎ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ**

**ԺԲ.00.05 Քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա,
քրեակատարողական իրավունք մասնագիտությամբ
իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի
հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2025

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

АРУТЮНЯН ЗАРУИ РОМИКОВНА

**КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ
КОРРУПЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ
АВТОРЕФЕРАТ**

**диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических
наук по специальности 12.00.05 – Уголовное право и криминология;
уголовно-исполнительное право**

ЕРЕВАН – 2025

Ատենախոսության թեման հաստատվել է
ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտում
Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ա. Հ. Գաբուզյան**

**Պաշտոնական
ընդդիմախոսներ՝**

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ս. Վ. Առաքելյան**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ **Ա. Հ. Հովհաննիսյան**
ՆԳՆ կրթահամալիր

**Առաջատար
կազմակերպություն՝**

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2025 թվականի փետրվարի 25-ին, ժամը 14³⁰-ին ՀՀ ԲԿԳԿ-ի՝ Երևանի պետական համալսարանում գործող իրավագիտության 001 մասնագիտական խորհրդի նիստում (Երևան – 0025, Ալեք Մանուկյան 1):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2025 թվականի հունվարի 24-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական

քարտուղար՝ իրավ. գիտ. թեկ.

ժ. Ա. Ստեփանյան

Тема диссертации утверждена в

Ереванском государственном университете

Научный руководитель:

доктор юридических наук,
профессор **А. А. Габузян**

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук
профессор **С. В. Аракелян**

кандидат юридических
наук, доцент **А. Г. Оганнисян**

Ведущая организация:

Образовательный комплекс МВД РА

Защита диссертации состоится 25-ого февраля 2025 г. в 14³⁰ часов на заседании Специализированного совета КВОН РА 001 по юриспруденции при Ереванском государственном университете (Ереван – 0025, Алека Манукяна 1).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки Ереванского государственного университета.

Автореферат разослан 24-ого января 2025 г.

Ученый секретарь специализированного совета:

кандидат юрид. наук

Ж. А. Степанян

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Կոռուպցիոն վարքագիծը շատ վաղ ժամանակներից է հայտնի մարդկությանը, որի մասին հիշատակվում է դեռևս Աստվածաշնչում:

Աստվածաշնչում կարելի է հանդիպել կոռուպցիային առնչվող բազմաթիվ դրվագների՝ Սամուելի որդիների օրինակը, Փելիքսի պատմությունը, Սիմոնի կաշառքի առաջարկը, ինչպես նաև հայտնի Հուդայի օրինակը, ով, կաշառվելով 30 սիկլ արծաթով, մատնեց Քրիստոսին:

Վաղ ժամանակաշրջաններից թողնված բազմաթիվ գրավոր արձանագրություններ նույնպես վկայում են, որ կոռուպցիան ունի խոր արմատներ և ուղեկցել է մարդկությանը հազարամյակներ շարունակ:

Նման հնագիտական վկայությունների կարելի է հանդիպել Ք.ա XXIV դարի երկրորդ կեսերի Հին Բաբելոնի արխիվներում, իսկ ավելի ուշ՝ Ք.ա XIX դարում, Բաբելոնի թագավոր Համմուրաբիի Օրենքներում: Կոռուպցիոն վարքագծին անդրադարձել է նաև հայ մեծ մտածող, գիտնական, օրենսդիր, առակագիր, հասարակական գործիչ Մխիթար Գոշն իր Դատաստանագրքում: Հայ ժողովրդի պատմահայր Մովսես Խորենացին 5-րդ դարում իր «Ողբ» ստեղծագործության մեջ նույնպես ցույց էր տալիս, որ փողը և կաշառքը թելադրող էին և «ողբում էր» նաև դրա համար:

Ինչպես տեսնում ենք, կոռուպցիան ուղեկցել է մարդկությանն իր գոյության գրեթե ողջ ընթացքում և շարունակում է առ այսօր մեծ վտանգ ներկայացնել պետության և հասարակության համար: Վերջին տասնամյակներում կոռուպցիան ձեռք է բերում ավելի ու ավելի վտանգավոր բնույթ: Կոռուպցիան քայքայում է հասարակության հիմնասյուները: Դանդաղում են տնտեսական աճի տեմպերը, պարարտ հող է ստեղծվում այլ իրավախախտումների համար: Ստեղծված իրավիճակը հարուցում է միջազգային հանրության տագնապը, որը փնտրում է կոռուպցիային հակազդելու համարժեք միջոցներ: Այդ ոլորտում միջազգային համագործակցությունն իրականացվում է ինչպես ոչ կառավարական, այնպես էլ միջկառավարական մակարդակով: Համաշխարհային բանկի հայտարարության համաձայն. «...կոռուպցիան դարձել է տրիլիոն դոլարներ արժեցող բիզնես...»:

Կոռուպցիան հատուկ է բոլոր երկրներին, անկախ պետական կառուցվածքից ու քաղաքական զարգացման մակարդակից, պարզապես այն տարբերվում է իր մասշտաբներով, դրսևորման եղանակներով: Ոչ մի պետություն չի կարող պարծենալ այն փաստով, որ իր երկրում բացարձակապես բացակայում է կոռուպցիան:

Նույնիսկ այն պետությունները, որոնցում կոռուպցիայի մակարդակը նվազագույնի է հասցված, իրենց վրա կրում են մյուս պետություններում առկա կոռուպցիայի բացասական ազդեցությունը:

Կոռուպցիոն վարքագծի դեմ իրավական և այլ միջոցներով պայքարը եղել է և ներկայումս շարունակվում է մնալ համաշխարհային նշանակության խնդիր: Այս խնդրի լուծման համար կարևորում ենք կոռուպցիայի առաջացման կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառների բացահայտումը: Կարծում ենք, որ կոռուպցիոն վարքագծի մոտիվացիոն առանձնահատկությունների, այդ վարքագծի հոգեբանական, սուբյեկտիվ գործոնների բացահայտումը կարող է նպաստել կոռուպցիոն վարքագծի պատճառական համալիրի ավելի խոր ըմբռնմանը և կանխարգելիչ միջոցառումների արդյունավետությանը: Ի վերջո կոռուպցիան սկիզբ է առնում կոռուպցիոն վարքագծի արդյունքում, իսկ կոռուպցիոն վարքագիծ ցուցաբերում է անձը՝ մարդկային էակը: Բնականաբար կոռուպցիայի դեմ պայքարը հիմնավոր և ամբողջական լինելու համար պետք է սկսել անձից: Նա է կոռուպցիայի հեղինակը: Ուստի շատ ենք կարևորում, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի մեխանիզմներ մշակելիս առանձնահատուկ ուշադրության արժանանան կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառները և դրանք հաշվի առնելով կառուցվի կոռուպցիայի դեմ պայքարի ռազմավարությունը:

Վերոգրյալով էլ պայմանավորված է թեմայի արդիականությունը: Կարելի է ասել, ատենախոսությունն արդիական է այնքանով, որքանով արդիական է ներակայիս ժամանակներում այնպիսի սոցիալական չարիքի դեմ պայքարը, ինչպիսին կոռուպցիան է, իսկ վերջինս ոչ միայն մեկ պետության, այլ համայն աշխարհի ուշադրության կիզակետում գտնվող արդիական խնդիրներից է:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները:

Աշխատանքի նպատակն է բացահայտել կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառները և դրանց համապատասխան մշակել կոռուպցիայի դեմ պայքարի եղանակներ:

Նպատակին հասնելու համար առաջ են քաշվել հետևյալ խնդիրները՝

1. կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառների բացահայտումը, վերհանումը և վերլուծությունը,

2. հակակոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառների բացահայտումը և վերլուծությունը, մասնավորապես՝ այն ազդակները, պատճառները, որոնք անձին ստիպում են հակակոռուպցիոն վարքագիծ և հակակոռուպցիոն դիմադրողականություն դրսևորել,

3. կատարված ուսումնասիրության հիման վրա հակակոռուպցիոն վարքագծի ձևավորմանն ուղղված միջոցառումների մշակումը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Թեկնածուական ատենախոսության օբյեկտն են կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառները:

Հետազոտության հիմանական առարկան են կազմում անձի հոգեբանությունը, կրիմինալոգիական-հոգեկան գործընթացները և երևույթները:

Հետազոտության թեմայի մշակվածության աստիճանը և տեսական հիմքը: Հայ իրականությունում կոռուպցիայի պատճառների և պայքարի մեխանիզմներին անդրադարձել են Ա. Գաբուլյանը, Ս. Ծաղիկյանը, Գ.Սարգսյանը, Ս. Առաքելյանը, Ա. Մարգարյանը և այլք:

Կոռուպցիայի, վերջինիս վտանգավորության և դրա դեմ պայքարին նվիրված են նաև մի շարք այլ օտարերկրյա հեղինակների աշխատություններ: Մասնավորապես՝ Վ.Վ. Լունենի, Ա.Մ. Նագինովայի, Յ.Վ.Գոլիկի, Յ.Կոմլևի, Ա.Վ. Զակսի, Վ. Ի. Բեռեստենի, Կ.Ֆ.Ամիրովի, Ս.Ի.Գալիևի, Պ. Յանիի, Վոլժենկինի, Ս. Մաքսիմովի և այլոց աշխատությունները:

Նշված հեղինակների աշխատություններում հանգամանալից քննարկվել են կոռուպցիային առնչվող բազմաթիվ հիմնախնդիրներ՝ կոռուպցիայի հասկացությունը, դրա սոցիալական վտանգավորությունը, կանխարգելման միջոցները: Սակայն ուսումնասիրությունների բազամազանության մեջ կոռուպցիոն վարքագծի հոգեբանական պատճառները, որպես այդպիսին, ամբողջական և թիրախավորված չեն ուսումնասիրվել, հպանցիկ են ուսումնասիրվել: Այդ մասով առկա են շատ քիչ թվով աշխատություններ: Առանձնացնենք միայն Գ.Ա. Սատարովի «Հոգևոր հարաբերությունների ջերմությունը. ինչ-որ մի բան կոռուպցիայի վերաբերյալ», Ի.Վ. Դեյատովսկայայի «Անձի կոռուպցիոն վարագծի հոգեբանական կանխատեսումները և դրա շտկումները», Է. Է. Սիմանյուկի «Կոռուպցիայի ֆենոմենի հասկացությունը հոգեբանության

շրջանակներում», Քենդրա Դուփույի, Սիրի Նեսեթի «Կոռուպցիայի ճանաչողական հոգեբանություն» հոդվածները և Օ.Վ.Վաննովսկայայի «<<Պետական ծառայողների կոռուպցիոն վարքագծի հոգեբանությունը» մենագրությունը:

Ատենախոսության տեսական հիմք են կազմել կրիմինալոգիայի, հոգեբանության, քրեական իրավունքի ոլորտում գիտական ուսումնասիրություններ իրականացրած հեղինակաների մի շարք աշխատություններ՝ գիտական հրապարակումներ, զեկույցներ, ինչպես նաև գիտական և գործնական այլ նյութեր:

Հետազոտության իրավական և փորձառնական հիմքը:

Ատենախոսության իրավական հիմք են կազմել ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ և ՌԴ Քրեական օրենսգրքերը, ՄԱԿ-ի Կոռուպցիայի դեմ Կոնվենցիան, Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան:

Հետազոտության հիմնական փորձառնական հիմք են հանդիսացել 2015-2022թթ-ին մոտ 5000 պետական աշխատակիցների հարցազրույցների արդյունքում ստացված տվյալները: Հարցազրույցները տեղի են ունեցել ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի վերապատրաստման բաժնում՝ պետական աշխատակիցների համար նախատեսված կոռուպցիայի և բարեվարքության թեմայով վերապատրաստման դասընթացների շրջանակներում, որին մասնակցել են ամենատարբեր ոլորտներում աշխատող պետական 5000 և ավել աշխատակիցներ: Վերապատրաստման դասընթացից հետո նրանք մասնակցել են նաև հարցումներին: Դասընթացների ժամանակ հնչեցված կարծիքները, ինչպես նաև դասընթացի մասնակիցների կողմից հնչեցված խոստովանությունները կոռուպցիոն վարքագծի պատճառների մասով նույնպես ենթարկվել են հետազոտական վերլուծության և ներառվել են հետազոտության մեջ:

Ուսումնասիրվել են նաև այլ հեղինակների կողմից իրականացված հետազոտությունների արդյունքները:

Հետազոտության ընդհանուր մեթոդաբանությունը:

Ատենախոսության մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել դիտման, դիալեկտիկական, համակարգային, համեմատական, տրամաբանական մեթոդները:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են նաև այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսին են վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը, հարցազրույցը:

Հետազոտության գիտական նորույթը:

Հայրենական գիտության մեջ առաջին անգամ փորձ է արվել թիրախավորված և համալիր կերպով ուսումնասիրել կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական և հոգեբանական պատճառները:

Աշխատանքի գիտական նորույթը կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական և հոգեբանական պատճառները ամբողջական և խորությամբ բացահայտելու ու դրա հիման վրա համապատասխան հակակոռուպցիոն վարքագծի ձևավորման մեխանիզմները մշակելու մեջ է:

Գիտական նորույթն արտահայտվում է նաև **պաշտպանության ներկայացվող դրույթներում**, որոնք հանգում են հետևյալին.

1. անձի կենսագործունեության հիմնական պահանջմունքները, եթե ընդհանրապես բավարարված չեն, անգամ հակակոռուպցիոն մտածողություն ունեցող անձը կարող է դիմել կոռուպցիոն վարքագծի՝ գոնե նվազագույն չափով տվյալ պահանջմունքը բավարարելու համար: Այս իրողությունը հաշվի չառնող օրենքների կարգավորումներն արդյունավետ չեն:

2. Անձի թերաբժեքության բարդույթը, գերաբժեքության զգացողությունը, կարող են դառնալ ինչպես փոխհատուցման, այնպես էլ գերփոխհատուցման պատճառ, որոնք էլ կարծում ենք կարող են ձևավորել կոռուպցիոն վարքագիծ: Կոռուպցիան կարող է դառնալ նշված բարդույթները, զգացողությունները, բացը հաղթահարելու միջոց:

3. Անձի գիտակցությունում, ենթագիտակցությունում, անգիտակցականում առկա կոռուպցիոն նախադեպը կարող է դառնալ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ:

4. Անձի հոգեկանի պաշտպանական մեխանիզմները, մասնավորապես՝ ճնշումը, պրոյեկցիան, ինտելեկտուալիզացիան, փոխադրումը, բացասումը, հետադիմությունը, երկվությունը, սուբլիմացիան կարող են դառնալ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառներ:

5. Ապերցեպցիան և այլասիրությունը կարող են դառնալ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառներ:

6. Հոգեբանական ազդեցության միջոցների շնորհիվ, անձը, հակակոռուպցիոն մտածողություն ունենալով, կարող է ցուցաբերել կոռուպցիոն վարքագիծ:

7. Կաշառքի միջնորդի, կաշառք տվողի համար օրենսդրորեն սահմանել խրախուսական նորմեր, մասնավորապես նրանք կազատվեն քրեական պատասխանատվությունից, եթե օրենքով սահմանված կարգով

իրավապահ մարմիններին հայտնեն իրենց կողմից ցուցաբերված կոռուպցիոն վարքագծի մասին:

8. Առաջարկվել է համապատասխան հակակոռուպցիոն կրիմինալոգիական-հոգեբանական ինստիտուտի ներդրումը, որը կոռուպցիոն վարքագիծը շտկելու հարցում որոշակի աջակցություն կարող է ցուցաբերել պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց: Այն կաջակցի չեզոքացնել կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական տարրերը:

9. Որոշակի պաշտոնների համար նախատեսել համապատասխան հակակոռուպցիոն փորձաքննություն, որը կպարզի այդ պաշտոնին հավակնող անձանց հակակոռուպցիոն դիմադրողականության առկայությունը: Վերջինիս առկայության դեպքում միայն անձը կնշանակվի այդ պաշտոնին:

10. Առաջարկվել է հեռարձակվող ֆիլմերի, մուլտֆիլմերի հակակոռուպցիոն փորձաքննություն: Եթե արդյունքում պարզվի, որ քրեաձին ուսուցողական տարրերը շատ են՝ դրանք չեն ներկայացվի հասարակությանը: Բացի դա՝ ստեղծել հատուկ տեսաֆիլմեր, մուլտֆիլմեր, հոլովակներ, որոնք կձևավորեն հակակոռուպցիոն վարքագիծ և հակակոռուպցիոն դիմադրողականություն:

11. Առաջարկվել է մշակել կոռուպցիոն վարքագիծ ծնող պատճառների հնարավորինս չեզոքացմանն ուղղված, ինչպես նաև հակակոռուպցիոն դիմադրողականություն սերմանող դասընթացների ծրագրեր՝ նախադպրոցական, դպրոցական տարիքի երեխաների, ուսանողների, ինչպես նաև մեծահասակների, առավել թիրախավորված՝ պետական համակարգի աշխատակիցների համար և այն ուսուցանել՝ աշխատելով ոչ այնքան գիտակցության, որքան ենթագիտակցության հետ: Նման աշխատանքներ պետք է տարվեն նաև կոռուպցիոն հանցագործությունների համար պատիժը կրող անձանց համար:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության տեսական նշանակությունն այն է, որ ներկայացված աշխատանքը՝ կոռուպցիոն վարքագծի կրիմինալոգիական-հոգեբանական պատճառների ՀՀ-ում կատարված առաջին համալիր հետազոտությունն է, որի արդյունքները կարող են հետագա ուսումնասիրությունների տեսական հիմք հանդիսանալ:

Ատենախոսության մեջ ներկայացված ուսումնասիրությունների արդյունքները կարող են օգտագործվել նաև քրեական իրավունք,

քրեակատարողական իրավունք, կրիմինալոգիա ուսումնական դասընթացների դասավանդման ընթացքում:

Ատենախոսության մեջ ներկայացված առաջարկությունները կարող են կյանքի կոչվել՝ հակակոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորելով հասարակության մեջ:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը:

Ատենախոսությունը քննարկվել է Երևանի պետական համալսարանի քրեական իրավունքի ամբիոնում, որտեղ հաստատվել են ատենախոսության մեջ առկա հիմնական տեսական վերլուծություններն ու եզրակացությունները: Վերջիններս տեղ են գտել նաև հեղինակի կողմից ատենախոսության թեմայով հրապարակված և դրա բովանդակությունն արտացոլող գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, որոնք ներառում են տասնմեկ պարագրաֆ, եզրակացությունից և օգտագործված իրավական ակտերի ու գրականության ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում ներկայացվել են հետազոտության թեմայի արդիականությունը, մշակվածության աստիճանը, օբյեկտը և առարկան, նպատակը և խնդիրները, հետազոտության մեթոդաբանական, տեսական, իրավական և փորձառական հիմքերը, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները:

Ատենախոսության առաջին գլուխը՝ **«Պահանջմունքները որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ»** վերտառությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից:

«Պահանջմունքների անբավարարությունը որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ, առաջին գլխի առաջին ենթագլխում նախ ներկայացվում է անձի հիմնական պահանջմունքների հիերարխիան և դրանց գործելու մեխանիզմները, համաձայն որի անձի պահանջմունքները ծնվում են հերթականությամբ՝ սկզբում ֆիզիոլոգիական պահանջմունքն է առաջանում (սնվելու, խմելու և այլ), այնուհետև անվտանգության պահանջմունքը, այնուհետև սիրո և պատկանելության պահանջմունքը, սոցիալական պահանջմունքները և վերջում ինքնաիրականացման պահանջմունքը: Պահանջմունքների աստիճանակարգության

էութիւնն այն է, որ մինչ առաջին՝ ֆիզիոլոգիական պահանջմունքը գոնէ նվազագոյն չափով չի բավարարվում, ապա չի ծնվում երկրորդ՝ անվտանգութեան պահանջմունքը: Վերջինս մինչ նվազագոյն չափով չի բավարարվում, չի ծնվում երրորդ՝ սիրո և պատկանելության պահանջմունքը: Եվ նոյն տրամաբանական հերթականութեամբ անձի հինգերորդ՝ ինքնաիրականացման պահանջմունքը: Արդէն ինքնաիրականացված անձին բնորոշ է հակակոռուպցիոն վարքագիծը:

Օրինակ՝ քաղցած մարդը դժվար առաջնայինը մտածի հակակոռուպցիոն վարքագիծ ունենալու կամ կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին: Իր համար առաջնային կլինի իր և իր երեխաների համար հացի խնդրի լուծումը, քանի որ մինչ ինքնաիրականացման պահանջմունքի հասնելը (որտեղ զետեղել ենք անձի հակակոռուպցիոն վարքագիծը) անձի մոտ պետք է գոնէ նվազագոյն չափով բավարարված լինեն ներքին սանդղակում գտնվող կենսաբանական գոյատևման համար անհրաժեշտ ֆիզիոլոգիական պահանջմունքները:

Հանգել ենք այն եզրակացութեանը, որ անգամ այն դեպքում, երբ անձն ունենա հակակոռուպցիոն մտածողություն, բայց իր ֆիզիոլոգիական, անվտանգութեան, սիրո, հարգանքի, ինքնաիրականացման պահանջմունքներից որևէ մեկը լինի խիստ անբավարար վիճակում, միևնույնն է անձը հակված կարող է լինել կոռուպցիոն վարքագծի՝ իր պահանջմունքն այս կամ այն չափով բավարարելու համար, քանզի որպէս օրինաչափություն մարդ չի կարող հաղթահարել իր բնությունը, ուստի կարծում ենք այդ մասով կոռուպցիոն վարքագծի դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է ոչ թե պայքարել պահանջմունքների դեմ, այլ հնարավորություն տալ բավարարելու դրանք օրինական ճանապարհներով: Նման պահանջմունքերը հաշվի չառնող օրենքների կարգավորումներն արդյունավետ չեն, քանի որ բնութեան կերտած օրենքները մարդկանց ստեղծած օրենքներով և կոնվենցիաներով չեն փոխվի կամ շատ դժվար կփոխվեն: Հիմնվելով անձի հոգեբանութեան հիմնադրույթների, պահանջմունքների տեսութեան մասին հեղինակավոր հոգեբանների կողմից թողնված դիտարկումների վերլուծութեան, ինչպէս նաև մեր կողմից իրականացված հետազոտութեան հիման վրա առաջին անգամ փորձ է արվել ներկայացնել, որ կոռուպցիան որոշ իրավիճակներում կարող է ունենալ պայմանական ասված «բնական պատճառներ»: Այն մասով միայն բնական, որ մարդը նախևառաջ կենսաբանական էակ է, իսկ հետագայում

դառնալով նաև հասարակական էակ չի կորցնում իր կենսաբանական հատկությունները:

«Անձի գերաճած (դեֆորմացված) պահանջմունքները և ցանկությունները՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում քննարկվել է անձի գերաճած, խեղաթյուրված պահանջմունքները և պահանջմունքների խեղաթյուրված համակարգը: Այստեղ նշվում է, որ, եթե, բնական պահանջմունքներն անձին կարող են դրդել կոռուպցիոն վարքագծի՝ այս կամ այն չափով բավարարում ստանալու նպատակով, ապա առավել ևս գերաճած պահանջմունքները և ցանկություններն անձին կարող են դրդել կոռուպցիոն վարքագծի: Որքան գերաճած են անձի պահանջմունքները և ցանկությունները, այդքան կոռուպցիոն վարքագիծ դրսևորելու ռիսկն ավելի է մեծանում:

«Անձի սոցիալականացման առանձնահատկությունները որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ երկրորդ գլուխը բաղկացած է չորս ենթագլխից:

«Մանկության դերը կոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորելու գործում» վերտառությամբ երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում քննարկվում է անձի սոցիալականացման ամենավաղ հասակում հանդիպող խնդիրները, որոնք կարող են անձի մեջ ձևավորել կոռուպցիոն վարքագիծ:

Կոռուպցիոն վարքագծի պատճառառահետևանքային համալիրի ամբողջական և խոր ուսումնասիրությունն անկասկած պետք է սկսել անձի ձևավորման ամենավաղ տարիքից՝ մանկությունից:

Այս ենթագլխում ներկայացվել է Յուրի Անտոնյանի կողմից իրականացված հետազոտության արդյունքները: Հետազոտությունն իրականացվել է կոռուպցիոն հանցագործությունների համար դատապարտված անձանց խմբերում:

Համաձայն հետազոտության արդյունքների մի շարք կոռուպցիոններն խաղացողներ են, քանի որ կոռուպցիան շատերի մոտ ասոցացվում է խաղի հետ: Այդ խաղին մասնակցելը իրենց հաճույք է պարգևում, սակայն նրանք դա չեն գիտակցում, քանի որ այդ ամենը տեղի է ունենում ենթագիտակցորեն: «Խաղից» ստացած մեծ բավարարվածությունն է գլխավոր պատճառն այն բանի, որ այդ անձիք երկար տարիների ընթացքում կատարում են կոռուպցիոն հանցագործություններ՝ չգիտակցելով, թե ինչու են իրենց վարքագծի

իրական պատճառը: Իսկ ինչու մեծահասակ անձի մոտ կարող է առաջանալ նման վարքագիծ՝ խաղի պահանջմունք, սույն ենթագլխում փորձ ենք արել ի հայտ բերել, որպեսզի կանխարգելել նման նախադեպերը: Կարծում ենք, որ պատճառներից է անավարտ մանկությունը: Վերջինիս կարծում ենք ունի երեք հիմնական պատճառներ, որոնք քննարկվել ենք սույն ենթագլխում և փորձ ենք արել յուրաքանչյուրի համար առաջարկել որոշակի գործողություններ, որոնք կարող են այս մասով չեզոքացնել կամ կանխարգելել հանցածին տարրերը:

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործում նման խնդիրներ կարևորելը և դրա դեմ պայքարի մեխանիզմներ մշակելը այդքան էլ էական չէ, կամ կոպիտ ասած առհասարակ ուշադրություն չպետք է հատկացնել նման «մանրուքների», բայց բավական է ակնատես լինել, թե երբեմն ինչպես են այդ «մանրուքից» խորտակվում պետության հիմնասյունները՝ մինչև անգամ պետականության կորուստի վտանգ է առաջանում (օրինակ՝ երբ պետության պաշտպանության համար նախատեսված բյուջեն վատնվում է խաղատներում՝ այս կամ այն պաշտոնյայի կողմից խաղի պահանջմունքը բավարարելու համար) կարելի է նորովի գնահատել փոքր քայլերի արվեստը կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործում:

Առաջարկվել է նաև օրենքով սահմանված կարգով արգելել պետական պաշտոնյաների մուտքը խաղատներ, քանի որ խաղի պահանջմունք ունեցող պաշտոնյան մեծ սպառնալիք կարող է դառնա պետության համար:

Այստեղ ներկայացվել է նաև թերաբժեքության բարդույթը և այլ հոգեկան գործընթացները, փոխհատուցման ֆենոմենը, որոնք կարծում ենք նույնպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ կարող են հանդիսանալ:

«Ընտանիքի դերը կոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորելու գործում»

վերտառությամբ երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում ներկայացրել ենք կոռուպցիոն վարքագծի ձևավորման մեջ ընտանիքի ազդեցությունը: Վերջինս անձի վրա ամենաուժեղն է, տարիքի հետ այն կարող է թուլանալ, բայց երբեք չի սպառվում ամբողջությամբ: Քննարկել և ի հայտ ենք բերել ընտանիքում առկա քրեածին մի շարք կարևոր խնդիրներ, որոնք կարող են դառնալ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառներ, ինչպես նաև ներկայացրել ենք տարբերակներ դրանք չեզոքացնելու համար:

Պատահական չէ, որ երեխայի իրավունքների պաշտպանությանը միտված միջազգային փաստաթղթերում կարևորվում է ընտանիքի դերը:

Ինչպես ցույց է տալիս միջազգային փորձը հակակոռուպցիոն պայքարում կարելի է արմատական հաջողությունների հասնել այն դեպքում, երբ հակակոռուպցիոն մտածելակերպն ու արժեքները ձևավորվում են մարդու մեջ վաղ հասակից, իսկ վաղ հասակում այն ձևավորվում է որպես կանոն ընտանիքի միջոցով:

«Կրթական հաստատության և կրթության դերը կոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորելու գործում» վերտառությամբ երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում քննարկվել է կոռուպցիոն վարքագծի ձևավորման մեջ կրթական հաստատությունների դերակատարությունը: Այստեղ խոսվում է նաև հակակոռուպցիոն իրավագիտակցության կարևորության և հակակոռուպցիոն կրթություն սանալու անհրաժեշտության մասին:

«Կոռուպցիոն վարքագիծ ուսուցանող որոշ այլ ազդակներ» վերտառությամբ երկրորդ գլխի չորրորդ ենթագլխում ներկայացվում է կոռուպցիային նպաստող այնպիսի գործոնների մասին, ինչպիսիք են հանցածին տարրեր ունեցող ֆիլմերը, մուլտֆիլմերը, համակարգչային խաղերը և այլ հասարակությանը ներկայացվող հրապարակումները: Այս խնդիրներն ի հայտ բերելով՝ ներկայացվել է նաև տարբերակներ այդ մասով կոռուպցիայի դեմ պայքարելու, քրեածին ազդակները չեզոքացնելու ուղղությամբ:

«Կոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորող քրեաբանական այլ պատճառներ և կոռուպցիայի կանխումը» վերտառությամբ երրորդ գլուխը բաղկացած է հինգ ենթագլխից: **Կոռուպցիոն վարքագծի նախադեպը՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ** վերտառությամբ երրորդ գլխի առաջին ենթագլխում փորձ է արվել ի հայտ բերել անձի հոգեկանում առկա այն հոգեբանական գործոնները, որոնք կարող են հանգեցնել կոռուպցիոն վարքագծի: Մասնավորապես ներկայացվել է, թե ինչպես անձը, արդեն իսկ ծնվելով, կարող է ունենա կոռուպցիոն կամ հակակոռուպցիոն վարքագծի տրամադրվածություն՝ կախված իր և իր նախնիների կյանքի փորձի հետ:

«Անձի պաշտպանական մեխանիզմները՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում մեր կողմից առաջ քաշված խնդիրներից և դրանց վերլուծության արդյունքներից, ինչպես նաև իրականացված հետազոտություններից պարզվել է, որ անձի հոգեկանի պաշտպանական

մեխանիզմները, մասնավորապես՝ արտամղումը, պրոյեկցիան, ինտելեկտուալիզացիան, տեղակալումը, բացասումը, հետադիմությունը, սուբլիմացիան կարող են դառնալ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառներ: Միաժամանակ նաև ներկայացվել է, որ պաշտպանական մեխանիզմներից որոշները՝ համապատասխան իրավիճակում, կարող են դառնալ նաև հակակոռուպցիոն վարքագծի խթան:

«Ներանձնային հատկանիշները և խնդիրները՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ երրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում նշվում է, որ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ կարող է լինել մարդու բնավորության որոշ հատկանիշներ (օրինակ՝ շտապողականությունը), անձի արժեհամակարգում առկա խնդիրներ: Այստեղ նշվել է, որ կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ կարող է լինել նաև այլասիրությունը և էմպաթիան: Կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ կարող է հանդիսանալ նաև անձի մեջ առկա հոգեբանական խնդիրները, մասնավորապես սթրեսը, դեպրեսիան, վախը:

«Անձի վրա ներգործող այլ ազդեցության միջոցները՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» վերտառությամբ երրորդ գլխի չորրորդ ենթագլխում քննարկվում է կոռուպցիային նպաստող այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են փոխհատուցումը, կոնտրաստի սկզբունքը, ապերցեպցիան, իրադրությունը:

«ՀՀ-ում կոռուպցիոն հանցավորության դեմ պայքարի ընդհանուր տեսական հայեցակարգը» երրորդ գլխի հինգերորդ ենթագլխում քննարկվում է կոռուպցիայի կանխարգելման հետ կապված հարցեր:

Մասնավորապես կարծում ենք, որ բացի գործող օրենսդրության կատարելագործման պահանջից, անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել միմյանց հետ շաղկապված միասնական օրենսդրական ակտեր և դրանցով կարգավորել այնպիսի հարցեր, առանց որոնց հնարավոր չէ ստեղծել պետական ապարատի կոռումպացումը կանխարգելող պայմաններ:

Եթե նշված խնդիրների մի մասը կարող է կարգավորվել գործող օրենսդրության շրջանակներում, ապա մի շարք առանձնահատուկ միջոցներ պետք է նախատեսվեն «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին» մեր կողմից առաջարկվող նոր օրենքի շրջանակներում:

Առաջարկվող օրենքում առաջնահերթ կերպով պետք է տրվեն օգտագործվող հիմնական հասկացությունների բնորոշումները, սահմանվեն կոռուպցիայի հետ կապված իրավախախտումների սուբյեկտները, կոռուպցիայի դեմ պայքարի սկզբունքները, այդ երևույթի դեմ պայքարող մարմինների շրջանակը, որոնք, կարծում ենք, բացի ամենօրյա

գործառնական պարտականություններն իրականացնող մարմիններից (իրավապահ մարմիններ, կենտրոնական բանկ, ֆինանսների նախարարության հարկային մարմինների վերստուգիչ ստորաբաժանումներ) կարող են լինել անկախ, հատուկ հանձնաժողովներ:

Այս ենթագլխում քննարկվել են նաև կոռուպցիայի հետ կապ կապված մի շարք այլ իրավական հարցեր:

Եզրակացությունում, ի լրումն պաշտպանության ներկայացվող դրոյթների, ներկայացվել են հետևյալ եզրահանգումներն ու առաջարկությունները

1. Կոռուպցիայի դեմ պայքարը ընթանում է դեռևս վաղ ժամանակներից և շարունակվում է մինչ այժմ ու անհայտ է, թե դեռ քանի հազարամյակներ են անհրաժեշտ ձերբազատվելու համար այդ չարիքից: Որ՞ն է պատճառը, որ կոռուպցիայի հիմնահարցն ունենալով արդեն բավական մեծ պատմություն և պայքարի փորձ չի կարողանում ստանալ իր լուծումը:

Պատճառներից մեկն այն է, որ այսքան ժամանակ կոռուպցիայի դեմ պայքարի առաջնային թիրախը, առարկան եղել է պետությունը, օրենքը, տնտեսական կամ իրավական համակարգերը: Մինչդեռ առաջնային թիրախ պետք է լինի անձը՝ մարդկային էակը, որովհետև հենց նա է հանդիսանում կոռուպցիայի հեղինակ:

Անգամ եթե յուրաքանչյուր պետություն ունենա հարյուրավոր հակակոռուպցիան մարմիններ, ունենան հազարավոր օրենքներ կոռուպցիայի դեմ պայքարին նվիրված, մեկ է՝ և՛ այդ մարմինները պետք է դեկավարի մարդը, և՛ այդ օրենքներով առաջնորդվողները նույնպես պետք է լինեն մարդիկ, ովքեր հենց որոշում են ունենալ կոռուպցիոն, թե հակակոռուպցիոն վարքագիծ:

2. Իհարկե ասվածը չի նշանակում, որ միայն մարդկային գործոնն է կարևոր: Պետական, իրավական, տնտեսական, քաղաքական և այլ համակարգերի ուղղությամբ պայքար տանելը նույնպես շատ կարևոր է:

3. Կոռուպցիոն վարքագիծը հնարավոր չէ ամբողջապես վերացնել, քանի որ գոյություն ունեն ոլորտներ, որոնք անվերահսկելի են: Օրինակ՝ հնարավոր չէ կանգնել բոլոր ծնողների կողքին և վերահսկել դաստիարակությունը, որն անձի սոցիալականցման գործընթացում կարևոր դերակատարություն ունի հակակոռուպցիոն վարքագիծ ձևավորելու գործում: Ավելին՝ հնարավոր չէ վերահսկել, որ բոլոր մարդիկ ծնվեն բարոյական, օրինապահ և անկողմնակալ: Մինչդեռ հնարավոր է այնպես անել, որ համապատասխան քաղաքականության շնորհիվ

հնարավորինս կերտվի օրինապահ քաղաքացի, ինչպես նաև չեզոքացվեն կոռուպցիոն վարքագիծ ծնող հանցավոր տարրերը:

4. Կոռուպցիան ի սպառ չի վերանա: Կոռուպցիոն հանցագործությունները նույնպես հանցագործություններ են, ինչպես որ մարդու կյանքի, սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունները: Չենք կարող հույս ունենալ, որ, օրինակ, սպանությունների դեմ պայքարի, կամ գողությունների դեմ պայքարի արդյունքում կգա օր, որ կվերանան այդ հանցագործությունները, ուստի ինչո՞վ են կոռուպցիոն հանցագործությունները տարբերվում մյուս հանցագործություններից, որ նման հույս լինի: Այն նույնպես հանցագործություն է, ինչպես որ մյուս հանցագործությունները: Այստեղ նույն մարդն է ընկած խնդրի հիմքում: Բնականաբար, այն չի վերանա: Պարզապես այն շատ ցածր մակարդակի կարող է հասնել:

5. Կոռուպցիայի դեմ պայքարը պետք է կրի նաև անհատական բնույթ, քանի որ առնչվում է անձի հոգեբանության հետ: Եթե մի մարդ դիմում է կոռուպցիայի պահանջմունքը բավարարելու համար, ապա այն դեպքում, երբ այդ պահանջմունքը պետությունը բավարարի, նա այլևս չի ցուցաբերի կոռուպցիոն վարքագիծ: Իսկ եթե մեկ այլ անձ դիմում է կոռուպցիայի, պարզապես լրացուցիչ եկամուտի համար, ապա որքան էլ բարձրացնեն տվյալ անձի աշխատավարձն այն քիչ կլինի, մեկ է նա կվերցնի կաշառք, քանի որ ցածր աշխատավարձը չէր պատճառը անձի կոռուպցիոն վարքագծի:

Եթե անձը դիմում է կոռուպցիայի նրա համար, որ ենթագիտակցորեն հաղթահարի իր ներանձնային խնդիրը, ապա հակակոռուպցիոն վարքագիծ ունենալու համար նա միայն պետք է հաղթահարի իր այդ խնդիրը և այստեղ պայքարի այլ մեխանիզմներն անօգուտ կլինեն:

Այսինքն՝ կոռուպցիոն վարքագծին դիմելու պատճառները տարբեր են, ուստիև արդյունավետ պայքարի համար տարբեր և անհատական բնույթ պետք է ունենան նաև պայքարի մեթոդները: Յուրաքանչյուր կոռուպցիոն վարքագծի պատճառին պետք է տրվի իր լուծումը: Հակառակ դեպքում դա նույնն է ինչ տարբեր հիվանդությունների համար նշանակվեն նույն բուժումը:

6. Իրականում կրիմինալոգիայի և հոգեբանության ոլորտում կոռուպցիայի դեմ պայքարի համար կիրառվող մեխանիզմները հետին պլան են մղվել: Մինչդեռ դրանք կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործում կարող են մեծ դերակատարություն ունենալ և լինել առանցքային:

7. Կոռուպցիոն հանցագործության դիմելու համար սխալ է անձին միայն ենթարկել պատասխանատվության և պատժի: Անհրաժեշտ է նաև պատիժը կրելու ժամանակ աշխատանքներ տանել այդ անձանց հետ՝ բացահայտել գործած արարքի դրդապատճառը, չեզոքացնել անձի հոգեբանության մեջ առկա հանցավոր տարրերը՝ վերջինիս մեջ կերտելով օրինապահ քաղաքացի: Իհարկե այդ ամենը պահանջում է մեծ պրոֆեսիոնալիզմ:

8. Կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետության համար անհրաժեշտ է ընդունել «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին»՝ մեր կողմից առաջարկվող օրենքը:

9. Կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար յուրաքանչյուրը պետք է սկսի իրենից: Կոռուպցիայի դեմ պայքարը դա յուրաքանչյուր մարդու պայքարը պետք է լինի նախ ինքն իր դեմ՝ իր պահանջմունքների, ցանկությունների և այլ մարտահրավերների, քանի որ շատերն են ուզում էլ ավելի լավ ապրել, սնվել, ճամփորդել, իրենց խնդիրներին ավելի արագ լուծումներ տալ, քան իրենց դա հասանելի է օրենքի սահմաններում:

10. Ընդհանրական վերցված կարելի է ասել, որ աշխարհում մեկ հիմնական արդյունավետ միջոց գոյություն ունի անձին ստիպելու ցուցաբերել այս կամ այն վարքագիծը: Դա այն է, որ այնպես անել, որ անձն ինքը ցանկանա նման վարքագիծ ցուցաբերել: Ուստի այն բանի համար, որ անձն ունենա հակակոռուպցիոն վարքագիծ անհրաժեշտ են այնպիսի կենսապայմաններ և հանգամանքներ, որ կոռուպցիայից հեռու մնալը դառնա անձի ցանկությունը և բխի իր շահերից: Կոռուպցիային դիպչելիս անձը ավելի շատ պետք է տուժի, քան շահի: Իսկ պետությունը և օրենքը դրան կարող են նպաստել այնքանով, որքանով կստեղծեն այդպիսի պայմաններ: Կարծում ենք կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքարելու համար նաև այս գաղափարախոսությունը պետք է ընկած լինի հակակոռուպցիոն մարտավարության և ռազմավարության հիմքում:

Ատենախոսության հիմնական դրոյթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում

1. Զարուհի Հարությունյան «Ընտանիքում առկա քրեածին հանգամանքները որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ», Օրենքի պատվար, Երևան, 2021, № 11 (մարտ), էջեր 56-66:

2. Զարուհի Հարությունյան «Ներանձնային խնդիրները որպես կոռուպցիոն վարքագծի», Օրինականություն, Երևան, 2020, № 119, էջեր 22-27:
3. Զարուհի Հարությունյան «Կոռուպցիոն վարքագիծ ուսուցանող որոշ ազդակներ», Եվրոպական համալսարան (գիտական հոդվածների ժողովածու), Երևան, 2020, №11 (01), էջեր 81-92:
4. Զարուհի Հարությունյան «Կոռուպցիոն վարքագծի նախադեպը՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ» Օրինականություն, Երևան, 2019, № 109, էջեր 9-12:
5. Զարուհի Հարությունյան «Պահանջմունքների անբավարարությունը՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի պատճառ», Արդարադատություն, Երևան, 2019, № 1(47), էջեր 26-35:
6. Զարուհի Հարությունյան «Անձի պաշտպանական մեխանիզմները՝ որպես կոռուպցիոն վարքագծի», Օրինականություն, Երևան, 2018, № 108, էջեր 14-20:
7. Զարուհի Հարությունյան «Որքան ժամանակ է անձին անհրաժեշտ զաղջալու համար», Դատական իշխանություն, Երևան, 2013, № 8 (169), էջեր 16-21:

АРУТЮНЯН ЗАРУИ РОМИКОВНА
КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ
КОРРУПЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ

Борьба с коррупцией имеет долгую историю, и это явление достаточно хорошо изучено. Однако борьба с коррупцией чаще всего носила уголовный или административный характер, при этом недостаточное внимание уделялось криминолого-психологическим причинам коррупционного поведения. К сожалению, такие меры редко оказываются успешными.

Существуют профилактические подходы, предлагаемые криминологией, но их арсенал используется недостаточно эффективно. В своей диссертации автор стремится восполнить данный пробел, исследуя криминолого-психологические причины коррупции. Он утверждает, что даже если у человека сформировано антикоррупционное мышление, при неудовлетворении базовых жизненных потребностей он может прибегнуть к коррупционным действиям. Законы, которые не учитывают этих потребностей, оказываются неэффективными, поскольку человек не может действовать вопреки своей природе, а законы, созданные природой, не изменяются законами, созданными людьми. Более того, к психологическим причинам коррупции автор относит искажение потребностей.

Автор подробно рассматривает такие факторы, как процесс социализации личности. Он анализирует последствия неполного детства, чувство неполноценности и другие психические процессы, которые могут способствовать девиантному поведению. Особое внимание уделяется роли семьи как ключевого элемента социализации. Отмечается, что влияние семьи на ребенка наиболее сильно на ранних этапах, и хотя с возрастом оно может ослабевать, оно никогда не исчезает полностью.

После анализа роли семьи автор рассматривает влияние образовательных учреждений и системы образования на формирование коррупционного поведения. В этой связи предполагается, что уровень образования, интеллекта и правосознания может способствовать или препятствовать коррупции. Также рассматриваются и другие факторы,

включая влияние медиа, таких как фильмы, мультфильмы, сказки и компьютерные игры, которые, по мнению автора, могут формировать коррупционное поведение.

Автор утверждает, что одной из причин коррупционного поведения могут быть защитные механизмы личности, такие как вытеснение, отрицание, проекция, рационализация, интеллектуализация, замещение, регресс и даже сублимация. Коррупционное поведение также может быть обусловлено внутриличностными особенностями, такими как срочность, альтруизм, эмпатия, негативное отношение к работе, правовой нигилизм, эгоизм, стресс, депрессия и тревожность.

Кроме того, автор считает, что к коррупционному поведению могут приводить такие механизмы, как компенсация, принцип контраста, подражание, восприятие норм одобрения. Наказания и судебные преследования не являются достаточными мерами для борьбы с коррупцией; необходимо, чтобы осужденные проходили определённую "криминологическую обработку".

Для повышения эффективности антикоррупционной борьбы автор предлагает принять специализированный закон о противодействии коррупции. Он считает, что успешная борьба с коррупцией возможна только в том случае, если она затрагивает не только правовые и экономические аспекты, но и личность коррупционера. Коррупционное поведение имеет индивидуальные причины, которые различаются в зависимости от ситуации и психотипа конкретного человека.

Автор также подчеркивает, что борьбу с коррупцией каждый должен начинать с себя. Это включает борьбу с собственными требованиями, желаниями и соблазнами, так как многие люди стремятся улучшить свою жизнь, быстрее решать свои проблемы и добиваться личных целей, зачастую обходя закон.

В заключение, автор приходит к выводу, что полностью искоренить коррупцию невозможно, но можно добиться снижения её уровня.

ZARUHI ROMIK HARUTYUNYAN
CRIMINOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CAUSES OF CORRUPT
BEHAVIOR

The fight against corruption has a long history, and thus, the phenomenon is relatively well studied, but the fight against corruption has mainly been criminal or administrative in nature. Meanwhile, insufficient attention was paid to the criminological-psychological causes of corruption. Unfortunately, the fight against corruption is rarely successful in the armory of the implementation of preventive works, as criminology suggests. Within the framework of the dissertation, the author, wanting to fill this gap, studied the causes of criminological-psychological corruption. In the dissertation, the author argues that the basic needs of a person's life, if at all, are not satisfied; even a person with an anti-corruption mindset can resort to corrupt behavior. Laws that do not take such requirements into account are not effective because a person cannot go against nature, and the rules created by people will not change the laws made by nature. Moreover, the psychological causes of corruption can be deformed needs.

The author studied the cause of corruption as an individual's socialization process.

The author discusses phenomena such as the consequences of an incomplete childhood, the inferiority complex, and other mental processes that can cause corrupt behavior.

The author then explores the family as the primary unit of socialization. It is said that the family infection is the strongest on the child; it may weaken with age, but it never ends. A series of simple circumstances form corrupt behavior.

After the family, the author explores the role of educational institutions and education in shaping corrupt behavior. In this sense, the author suggests that level contributes to corruption education, intelligence, and legal awareness. In the study of other drivers of corrupt behavior, the author discusses the influence of movies, cartoons, fairy tales, and computer games. The author argues that these impulses can form corrupt behavior. According to the author,

the reason for the corrupt behavior may have become human defense mechanisms such as expulsion, denial, projection, rationalization, intellectualization, replacement, regression, and even sublimation. Corrupt behavior is encouraged by intrapersonal signs and problems: urgency, altruism, empathy, negative attitude towards work, legal nihilism, selfishness, stress, depression, and anxiety.

The author also believes that compensation, the principle of contrast, imitation, perception, and norms of encouragement can contribute to corrupt behavior.

Penalties and trials are not enough to fight corruption. For that, those who are already punished must receive "criminological treatment."

The author considered the adoption of laws and institutional mechanisms necessary to fight corruption effectively.

According to the author, the fight against corruption can be effective when the goal of the battle is not only the law, economic, and legal systems but also the official who commits corruption because he is the main character in it.

The fight against corruption should also have an individual character because of the reasons. Corruption is different in different situations, and each person has their characteristics and type of psyche.

The author also notes that to fight against corruption, everyone should start with themselves. It is to every person to struggle first against oneself, against one's demands, desires, and other challenges, because many want even better to live, to eat, to travel, and to give solutions to their problems faster than they can within the limits of the law.

According to the author, corruption cannot be eradicated, but it can be ensured at a low level.